

УДК 32.01

ІСТИННИЙ ІНДИВІДУАЛІЗМ ФРІДРІХА ФОН ГАЄКА

Євген Лукашенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет,
кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті проаналізовано погляди видатного австрійського вченого Фрідріха фон Гаєка щодо істинного значення терміну «індивідуалізм», розкрито сутність індивідуалізму та його особливості. Істинний індивідуалізм – це теорія суспільства, спроба зрозуміти сили, що визначають суспільне життя людини, а також ряд політичних максим, виведених із подібного уявлення про суспільство.

Ключові слова: індивідуалізм, колективізм, індивід, суспільство, свобода, влада, уряд, держава.

Фрідріх фон Гаєк, у своїх дослідженнях, прийшов до висновку, що в наш час зловживання у використанні багатьох термінів, таких як «лібералізм», «демократія», «капіталізм», «соціалізм» та інших, призвів до того, що їх початкове значення спотворене і викривлене до протилежності. Вони стали означати конгломерати різнорідних принципів та фактів, які можуть вміщувати несумісні, або, навіть ворожі, один одному ідеали.

Проте жодне слово не постраждало, у цьому відношенні, так сильно, як термін «індивідуалізм». Його було скарикатурено його опонентами до невпізнаваності. Гаєк пише: «Дійсно, коли при підготовці цієї роботи я переглянув кілька стандартних визначень «індивідуалізму», то майже пошкодував про те, що взагалі пов'язав ідеали, в які вірю, з терміном, яким так зловживали і який так невірно розуміли» [1, с. 8]. Але є дві вагомні причини закріплення терміну «індивідуалізм» за тими поглядами, що він початково означав. Тому, що вони завжди були відомі під такою назвою, і тому, що саме з метою висловити ідею протилежну індивідуалізму було придумано термін «соціалізм».

Фрідріх фон Гаєк вважає, що розвиток сучасного індивідуалізму почався з таких видатних людей, як Джон Локк, Бернард Мандевіль, Девід Юм, Джозаї Такер, Адам Фергюсон, Адам Сміт, Едмунд Бьорк та особливо Алекс де Токвіль і лорд Актон. Гаєк пише: «Я вважаю, що в XIX столітті найбільш повно істинний індивідуалізм представлений в роботах двох найбільших істориків і політичних філософів того часу – Алексіса де Токвіля і лорда Актона. Мені видається, що ці дві людини успішніше будь-яких інших відомих мені авторів розвинули все найкраще з політичної філософії шотландських філософів, Берка та англійських вігів, тоді як економісти класичної школи XIX століття або, щонайменше, примикаючи до неї послідовники Беніамина і філософи-радикали все більше підпадали під вплив індивідуалізму іншого роду, що мав інші джерела» [1, с. 8].

Цей другий і цілком відмінний індивідуалізм представлений, в основному, Жаном Жаком Руссо, енциклопедистами та фізіократами. Та мав особливість перероджуватися у колективізм, а значить соціалізм. Фрідріх фон Гаєк вважає індивідуалізм першого типу більш внутрішньо послідовним, тому і закріплює за ним ім'я істинного індивідуалізму [1, с. 8].

Яким же є істинний індивідуалізм, які його характерні особливості? Істинний індивідуалізм – це теорія суспільства, спроба зрозуміти сили, що визначають суспільне життя

людини, а також ряд політичних максим, виведених із подібного уявлення про суспільство. Тобто, є непорозумінням – переконання, що індивідуалізм обстоює існування відокремлених і самодостатніх індивідів, або базується на цьому припущенні свої аргументи. Замість визнання, що природа і характер людей повністю обумовлені їх суспільним буттям. Якби істинний індивідуалізм був справді таким, то він нічого не зміг би додати до розуміння суспільства. Проте головна ідея істинного індивідуалізму цілком інша. Вона полягає у тому, що не має іншого шляху до пояснення соціальних феноменів, крім як через розуміння індивідуальних дій людини щодо інших людей і основаних на їх очікуваній поведінці.

Цей аргумент направлений перш за все проти колективістських теорій суспільства, що претендують на здатність безпосередньо розуміти соціальні цілісності, в першу чергу, суспільство, як сутності, що володіють буттям незалежно від складаючих їх індивідів. Наступний крок спрямований проти раціоналістичного псевдоіндивідуалізму, що на практиці також веде до колективізму. Він стверджує, що проглядаючи сукупні результати індивідуальних дій, стає можливим виявити, що багато інститутів, які складають фундамент людських звершень, виникли й функціонують без жодного розуму, який придумав і керує ними. Таким чином, багато суспільних інститутів є результатом людських дій, але не людського замислу. Стихійна співпраця вільних людей часто створює речі більш досконалі, чим може придумати окремий індивід. Розуміння цього принципу є основою розуміння функціонування економіки, її природного стану, тобто вільного ринку та більшості соціальних явищ.

Різниця, між поглядами, де суспільний порядок і процвітання є результатом самоорганізованої співпраці вільних людей або адміністративно-командної роботи згідно з єдиним суспільнополітичним замислом, фактично є різницею між істинним індивідуалізмом та псевдоіндивідуалізмом. Всього, що досягли люди, вони досягли лише частково завдяки розуму, який є обмеженим і недосконалим. Тому навіть добре продумані та прораховані інтелектом людини задуми щодо побудови процвітаючого і справедливого суспільства, на практиці можуть призводити до абсолютно протилежних негативних наслідків.

Істинний індивідуалізм є продуктом визнання обмеженості індивідуального розуму, усвідомлення, що людський інтелект не є всесильним. Псевдоіндивідуалізм – це продукт абсолютизації індивідуального розуму та утворюваної звідси зверхності до всього, що не було їм свідомо спроектовано і не повністю для нього досяжне. Підхід істинного індивідуалізму є об'єктивно критичним та «антираціоналістичним», згідно з ним людина не високораціональне і непогрішиме, а досить таки ірраціональне і піддане забобонам створіння, індивідуальні помилки якого виправляються тільки у ході суспільного процесу.

Фрідріх фон Гаск вважає: «<...> істинний індивідуалізм є єдина теорія, що має право стверджувати, що робить формування спонтанних соціальних утворень зрозумілим. Тоді як «проектні» теорії неминуче ведуть до висновку, що суспільні процеси можна змусити служити людським цілям, тільки якщо вони поставлені під контроль індивідуального людського розуму, і тим самим прямо ведуть до соціалізму, істинний індивідуалізм, навпаки, вважає, що, якщо надати людям свободу, вони часто досягнуть більшого, ніж міг би спроектувати або передбачити індивідуальний людський розум» [1, с. 10]. Це суперечності між істинним «антираціоналістичним» і хибним «раціоналістичним» індивідуалізмом пронизує всю суспільну думку. Але оскільки обидві теорії мають одне ім'я, різноманітні ідеї та концепції, що суперечать істинному індивідуалізму, стали сприйматися як його невіддільні частини.

Фрідріх фон Гаск вважає головною чеснотою істинного індивідуалізму є те, що це порядок при якому дурні люди здатні завдавати найменше зло. Істинний індивідуалізм – це

система, функціонування якої не вимагає, щоб було знайдено добросовісних людей для керування нею, або щоби всі люди стали кращими, чим вони є тепер, але яка приймає людей такими як вони є насправді, у всій їх різноманітності та складності, інколи добрими, інколи злими, інколи розумними, але частіше нерозумними.

Головна турбота істинного індивідуалізму, знайти такі суспільні інститути, що спонукали б людину, на основі самої звичайної мотивації, як то власний добробут, вносити максимально можливий вклад в задоволення потреб всіх інших. І система приватної власності найкращий такий суспільний інститут.

Знання людини завжди обмежені. Знання однієї людини – це лише крихітна частка всіх знань всіх людей, тобто суспільства в цілому. Тому мотивами праці людини завжди є тільки досягнення результатів для себе у тій сфері, що їй знайома. Фрідріх фон Гаєк вважає: «Коли мова йде про соціальну організацію, будь-які можливі розбіжності в моральних установках людей виявляються набагато менш значущі, ніж той факт, що людський розум може ефективно охоплювати лише явища того вузького кола, центром якого сам він є, і що, будь він повним егоїстом або досконалим альтруїстом, ті людські потреби, про які він здатний ефективно подбати, складають вкрай малу частку потреб і потреб усіх членів суспільства. Таким чином, справжнє питання полягає не в тому, керується чи повинна керуватися людина егоїстичними мотивами, але в тому, чи можемо ми дозволити їй керуватися у своїх діях тими їх безпосередніми наслідками, які вона усвідомлює і які її хвилюють, або ж її слід змусити робити те, що мається належним комусь ще, хто нібито має повніше розуміння значення цих дій для суспільства загалом» [1, с. 11].

Згідно з християнською мораллю людина повинна мати свободу совісті. Не менш важливо для людини мати свободу повністю використовувати свої знання і майстерність, керуватися власними інтересами, щоби максимально сприяти досягненню загальних цілей суспільства. Головна проблема істинного індивідуалізму – це перетворити обмежені інтереси людей в стимули, що спонукатимуть їх добровільно, працюючи на себе, працювати, разом, на інтереси всього суспільства. І таким механізмом істинного індивідуалізму, коли люди працюючи на власне благо, примножують благо для всіх є вільний ринок, оснований на приватній власності та добросовісній конкуренції. Саме вільний ринок направляючи індивіда до власної індивідуальної мети, одночасно гармонійно поєднує її з істинною колективною метою, свободи та добробуту для всіх.

Ніхто, крім, самої людини, не може знати краще її потреби та бажання. Втім, з іншого боку, індивідуальне знання є обмеженим. Жодна людина, чи група людей, не може володіти всією повнотою інформації. Звідси, Гаєк виводить головний практичний висновок істинного індивідуалізму: будь-яка влада повинна бути обмеженою!

Індивідуальні ціннісні шкали у різних людей різні й, навіть, можуть, входити у суперечності між собою. Тому істинний індивідуаліст робить висновок, що індивідам необхідно дозволити в певних межах дотримуватися власних нахилів і переконань, і що в цих межах схильності індивіду повинні мати визначальну роль та не підлягати осудженню інших індивідів. «Саме це визнання індивіда верховним суддею його власних намірів і переконань, визнання, що остільки, оскільки це можливо, діяльність індивіда повинна визначатися його схильностями, і становить суть індивідуалістичної позиції» – вважає Гаєк [2, с. 79].

Така позиція, проте не виключає визнання суспільних цілей, або наявності збігів цілей багатьох індивідів, що заставляють їх об'єднуватися, для їх досягнення. Часто, те що називається суспільною метою, є загальною метою багатьох людей, бо досягнення її задовільняє їх приватні інтереси. Також буває, що суспільна мета, не є власне метою для індивідів, а засобом, що дає різним індивідам можливість досягати різних цілей. Коли індивіди

починають працювати спільно для досягнення об'єднаної їх мети, організації та інститути, які утворюються в процесі, наприклад, держава, отримують свою власну систему цілей і засобів. При цьому будь-яка створена організація персоніфікується, стаючи чинним обличчям, серед інших облич. А держава має найбільшу вагомість та силу, тому для неї необхідно суворо виділяти та обмежувати сфери, де її цілі та завдання стануть визначальними. Деякі функції держави мають загальну підтримку громадян, деякі схвалює лише більшість, деякі меншість. І так до кожного індивіда, що має свою думку.

Істинний індивідуалізм направлений проти використання примусу при створенні організацій, чи асоціацій. Але не проти організацій і асоціацій як таких. Істинний індивідуалізм за добровільні об'єднання, тому що багато більше цілей можна досягти шляхом добровільної та стихійної співпраці вільних людей. Послідовний істинний індивідуаліст є ентузіастом добровільної та вільної співпраці. Проте, безумовно, істинний індивідуалізм не має нічого спільного з анархізмом. Навпаки, істинний індивідуалізм протистоїть анархізму, який фактично є результатом «раціоналістичного» псевдоіндивідуалізму. Істинний індивідуалізм не заперечує необхідності існування примусової влади, але вважає за необхідне обмежити її тими сферами, де вона необхідна для запобігання тиску, дискримінації та насильства одних людей стосовно інших.

Фрідріх фон Гаск пише: «Мені видається, що деякі загальні правила такого роду, що володіють найширшою застосованістю, прямо впливають з основних принципів індивідуалізму: якщо кожна людина повинна використовувати свої особисті знання та майстерність для досягнення цікавих для неї цілей і якщо вона, діючи таким чином, повинна вносити максимально можливий внесок в задоволення потреб, що виходять за межі її кругозору, то явно необхідно, по-перше, щоб вона мала чітко окреслену сферу своєї відповідальності й, по-друге, щоб відносна важливість для неї різних результатів, яких вона може досягати, відповідала відносній важливості для інших людей тих наслідків її діяльності, які їй невідомі та носять більш віддалений характер» [1, с. 12].

Ствердження «мета виправдовує засоби» для істинного індивідуалізму є запереченням будь-якої моралі. У колективізмі все навпаки. Гаск пише: «В етиці колективістській воно з необхідністю стає головним моральним принципом. Немає буквально нічого, що не був би готовий зробити послідовний колективіст заради «спільного блага», оскільки для нього це єдиний критерій моральності дій» [2, с. 151]. У колективістському суспільстві совість та інші стримувальні фактори не обмежують дії людей. Якщо ці дії виконуються для «блага суспільства» або для досягнення мети поставленої керівництвом. Звичайно, відсутність в колективізмі абсолютних формальних правил, не означає, що колективістське суспільство не буде стимулювати корисні звички своїх громадян.

Істинний індивідуалізм можливий лише тоді, коли суспільство не обмежує індивіда підпорядкуванням виключно і лише тотальній загальній надметі, що характерно для авторитаризму та тоталітаризму. Але, з іншого боку, обмежує правилами поведінки, у форму законів та покарання за їх порушення. Головна особливість істинного індивідуалізму, полягає у загальному визнанні деяких універсальних правил, що регулюють порядок у суспільстві. Ці правила – засіб уникати зіткнення конфлікту інтересів, а не набір фіксованих цілей. Підкорення загальним універсальним правилам необхідне. Це єдиний спосіб дати індивіду свободу, через окреслення універсальними правилами сфери, в межах якої він вільний приймати рішення на власний розсуд і відповідальність. Також, свобода не можлива, поки уряд не обмежено визначеним переліком діяльності. Істинний індивідуалізм базується на примусі до дотримання універсальних абстрактних правил, але не на виконанні конкретних наказів. Оскільки правила повинні бути дороговказами для людей, при побудові власних

планів, то тривалість їх дії повинна бути максимально довгою. Хоча, ці правила, звичайно ж, повинні вдосконалюватися з часом, а значить змінюватися.

Істинний індивідуалізм передбачає не лише отримання винагороди, чи прибутку індивідом від праці та використання своєї приватної власності, якщо дії індивіду були успішними та ефективними, але і втрати та збитки, якщо вони були помилковими та неефективними. Незалежно, від суб'єктивних чеснот індивіду винагорода повинна відповідати об'єктивним результатам його праці. Свобода вибору неможлива, якщо вона не міститиме у собі ризик, з цим вибором пов'язаний.

Істинний індивідуалізм утверджує такі цінності як сім'я та підтримує добровільну співпрацю місцевих громад та добровільних об'єднань. Тому, що багато чого можна і потрібно досягати добровільною співпрацею на рівні місцевих громад та суспільно активних спільнот громадян, без втручання і примусу уряду. У цьому відношенні істинний індивідуалізм є повною протилежністю псевдоіндивідуалізму, що намагається розірвати всі зв'язки між індивідами, крім встановлених урядом.

Для функціонування індивідуалістичного суспільства надзвичайно важливі традиції та звичаї. Готовність підкорятися їм є основою для поступової подальшої еволюції та удосконалення норм соціальної взаємодії. Традиції та звичаї створюють можливість для ефективної співпраці всередині суспільства без зайвої заформалізованості та примусу з боку уряду. Ймовірно, у суспільствах де традиції та звичаї зробили поведінку індивіда зрозумілою і передбачуваною примус суспільних інститутів можна звести до мінімуму.

Якщо вірно, що прогресивна тенденція до централізованого контролю над всіма суспільними процесами є результатом підходу, який передбачає, що все повинно бути акуратно сплановано і впорядковано, то вірно і те, що такий підхід веде до зменшення свободи індивіду та створює умови при яких, тільки весільний центральний уряд здатний зберегти стабільність і порядок. Концентрація всіх рішень в руках урядовців сама собою породжує такий стан, коли та структура, що залишається у суспільства є нав'язаною йому владою, а індивіди перетворюються у легко замінні одиниці, які не мають стійких зв'язків один з одним, крім тих, що встановлені урядом. Звідси витікає повна залежність суспільства від уряду, що за власним бажанням його формує і змінює. У великих країнах процес централізації значно швидше досягатиме стану, коли цілеспрямовані дії уряду зруйнують стихійні спільноти утворені громадянським суспільством та засновані на індивідуальних контактах, що близькі та особисті, чим ті, що формуються під керівництвом влади. Починаючи з XIX століття вперше чітко проявився процес протистояння централізації та суспільства.

Істинний індивідуалізм не тільки вірить у демократію, але має право стверджувати, що демократичні ідеали походять із його основних принципів. Проте, хоча істинний індивідуалізм стверджує, що будь-яке правління повинно бути демократичним, у нього не має преклоніння перед більшістю та її рішеннями. Зокрема, істинний індивідуалізм не визнає, що влада отримана з рук народу, настільки ж легітимна як конституційна свобода. Також, він переконаний, що при демократії, не менше, чим при будь-якій іншій формі правління сфера повноважень уряду та його монополія на насильство повинні бути суворо обмежені. Крім того, істинний індивідуалізм категорично проти фальшивої ілюзії демократії, що думка більшості є істинною та обов'язково для подальшого розвитку суспільства. Хоча демократія засновується на визначенні, що думка більшості повинна бути вирішальною, це не означає необхідності приймати її всім, навіть, якщо для цього доведеться відмовитися від досягнення цілей більшості. Навпаки, все виправдання демократії основане на факті, що, з часом, думка меншості, може стати думкою більшості. Фрідріх фон Гаск пише: «Я серйозно вважаю, що одне з найбільш важли-

вих питань, на яке політичній теорії належить знайти відповідь в найближчому майбутньому, полягає в тому, щоб намацати демаркаційну лінію між тими сферами, де погляди більшості повинні бути зобов'язальними для всіх, і тими, де, навпаки, треба дати простір думці меншості, якщо це може призвести до результатів, які краще задовольнятимуть потреби людей. Крім того, я переконаний, що там, де зачіпаються інтереси конкретної галузі комерції, думка більшості завжди буде реакційною і відсталою і що перевага конкуренції полягає саме в наданні меншості можливості взяти гору. У тих випадках, коли меншість може досягати цього без будь-якого застосування сили, вона завжди повинна мати таке право» [1, с. 16].

Істинно демократичний принцип полягає у тому, що ніхто не може володарювати над народом, тобто ніхто не може обмежити його владу, чи ухилитися від неї. Народ не повинен примушуватися робити те, що він не хоче, воля кожної людини повинна бути звільнена від обмежень настільки, наскільки можливо.

Істинний індивідуалізм не бачить причин робити всіх людей рівними, на відміну від того, що необхідно поводитися з ними як з рівними. Також, істинний індивідуалізм глибоко ворожий будь-яким привілеям, всякому захисту будь-яких прав не заснованих на правилах, що однаково застосовуються до всіх людей. Він відмовляє уряду в праві накладати будь-які обмеження на те, що може досягнути людина. Головний принцип істинного індивідуалізму – жодна людина, чи група людей не повинні мати владу вирішувати, яким повинен бути статус іншої людини. Це настільки важлива умова свободи, що нею неприпустимо жертвувати навіть в ім'я благих цілей. З погляду істинного індивідуалізму не має виправдання навіть тому, що стартові умови повинні бути однакові для всіх. Не дозволяючи користуватися людям тими перевагами, що вони не заробили, як, наприклад, народження більш розумними та успішними батьками. Істинний індивідуалізм вважає сім'ю такою ж легітимною одиницею, як і індивіда. Це вірно і стосовно інших груп, як, наприклад, мовні, чи релігійні спільноти, яким вдається дати для своїх членів вищі моральні чи матеріальні стандарти. Істинний індивідуалізм та псевдоіндивідуалізм і колективізм не мають нічого спільного, крім одного слова, рівність. Але якщо для істинного індивідуалізму – це рівність свободи, то для псевдоіндивідуалізму і колективізму – це рівність обмежень і несвободи. Рівність – термін, невірне розуміння якого, може призводити до негативних наслідків. Приносячи замість рівності можливостей для всіх, рівність рабства.

Істинний індивідуалізм бачить суспільство, як щось більше, чим людину, але лише поки воно вільне. Коли ж воно контролюється і направляється – воно обмежене силою контролюючих і направляючих його розумів.

Фрідріх фон Гаск пише: «Є чесноти, які сьогодні не в ціні: незалежність, самостійність, прагнення до добровільної співпраці з навколишніми, готовність до ризику і до відстоювання свого думки перед обличчям більшості. Це як раз ті чесноти, завдяки яким існує індивідуалістичне суспільство. Колективізм нічим не може їх замінити. А тією мірою, в якій він вже їх зруйнував, він створив зяючу порожнечу, яку заповнюють лише вимогами, щоб індивід підпорядковувався примусовим рішенням більшості» [2, с. 205]. Голосування на виборах, віддання свого голосу за когось з кандидатів – це те, до чого все більше і більше зводиться сфера морального вибору індивіду. Це не та ситуація, де перевіряються його моральні цінності, де він повинен, приносячи в жертву одні цінності в жертву іншим, випробовувати на міцність ширість своїх переконань і утверджуватися в певній ієрархії цінностей. Оскільки джерелом, з якого колективістська політична діяльність черпає свої моральні норми є правила поведінки, що вироблені індивідами, було би дивно, якби зниження морального рівня поведінки індивіду супроводжувалося підвищенням морального рівня суспільства.

Кожне нове покоління ставить якісь цінності вище, якісь, навпаки, – нижче. Проте Фрідріх фон Гаєк вважає, що якщо вдасться очистити індивідуалізм від фальшивих двійників та утвердити як одну з найважливіших цінностей індивіду, зокрема, та суспільства, в цілому, такі моральні цінності, як свобода і незалежність, правда та інтелектуальна чесність, а також повага людини, як людини, а не члена організованої групи перестануть бути лише ілюзіями XIX століття.

Список використаної літератури

1. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок / пер. с англ. О. Дмитриева. Челябинск : Социум, 2016. 432 с.
2. Хайек Ф.А. Дорога к рабству / пер. с англ. М. Гнедовский. Москва : Новое издательство, 2005. 264 с.
3. Гаєк Ф.А. Істинний смисл демократичного ідеалу. *Демократія : Антологія* / упоряд. О. Проценко. Київ : Смолоскип, 2005. С.432–434.
4. Гаєк Ф. А. Конституція свободи / пер. з англ. М. Олійник та А. Королишина. Львів : Літопис, 2002. 556 с.
5. Гаєк Ф. А. Чому я не консерватор. *Консерватизм : Антологія* / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 1998. С. 65–81.
6. Уэрта де Сото Х. Австрийская экономическая школа : рынок и предпринимательское творчество / пер. с англ. Б.С. Пинскера ; под ред. А.В. Куряева. Челябинск : Социум, 2009. 202 с.
7. Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность Ошибки социализма / под. ред. У.У. Бартли ; III пер. с англ. Е.Осиновой ; под ред. Е.Гордеевой ; научное редактирование Р. Капелюшников. Москва : Изд-во «Новости» при участии изд-ва "Catallaxy" 1992. 304 с.
8. Хайек Ф.А. Право, законодавство та свобода. *Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії* / переклад з англійської Н. Комарова. / в 3 томах. Київ : Сфера, 1999-2000. 648 с. ISBN 966-7267-65-2
9. Хайек Ф.А. Судьбы либерализма в XX веке / пер. с англ. Б. Пинскера ; под ред. Т. Даниловой и А. Куряева. Москва, Челябинск : ИРИСЭН, Мысль, Социум, 2009. 337 с.

TRUST INDIVIDUALISM FREDRICH FON GAYEK

Yevhen Lukashenko

*Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,
Department of Theory and History of Political Science
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article analyzes the views of the outstanding Austrian scientist Frederick von Hayek on the true meaning of the term "individualism", reveals the essence of individualism and its peculiarities. True individualism is a theory of society, an attempt to understand the forces that determine the social life of man, as well as a number of political maxims derived from such an idea of society.

Key words: individualism, collectivism, individual, society, freedom, power, government, state.